

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Kvalitativno istraživanje povezanosti stresa i sukoba
u partnerskim odnosima roditelja autističnih osoba

Petra Šalković

Zagreb, rujan, 2032.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Kvalitativno istraživanje povezanosti stresa i sukoba
u partnerskim odnosima roditelja autističnih osoba

Studentica: Petra Šalković

Mentorica: doc. dr. sc. Ajana Löw

Komentorica: izv. prof. dr. sc Ana Wagner Jakab

Zagreb, rujan, 2032.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisao/napisala rad „*Kvalitativno istraživanje povezanosti stresa i sukoba u partnerskim odnosima roditelja autističnih osoba*“ i da sam njegov autor/autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Petra Šalković

Mjesto i datum: Zagreb, 4.9.2023.

Sadržaj

1. Uvod.....	7
1.1. Promjene u razumijevanju autizma tijekom godina	7
1.2. Stres kao glavni izvor sukoba među partnerima.....	8
1.3. Dijadno suočavanje	9
1.4. Stres kod roditelja autističnih osoba.....	11
2. Problem i cilj istraživanja.....	13
3. Metodologija	14
3.1. Sudionici istraživanja	14
3.2. Metoda prikupljanja podataka	14
3.3. Način prikupljanja podataka.....	15
4. Kvalitativna analiza podataka.....	16
5. Rasprava	34
5.1. Metodološka ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja.....	36
6. Zaključak.....	38
7. Popis literature.....	39

Naslov rada: Kvalitativno istraživanje povezanosti stresa i sukoba u partnerskim odnosima roditelja autističnih osoba

Studentica: Petra Šalković

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Wagner Jakab

Program/modul: Edukacijska rehabilitacija/ Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Sažetak

Odgaj autističnog djeteta donosi dodatne izazove. Mnoga su istraživanja dokazala negativan utjecaj stresa na partnerske odnose i povećanu razinu stresa među roditeljima autistične djece. Odrastanje sa sobom nosi individualne i situacijske promjene, a za autistične osobe posebice predstavlja problem. Zbog složenosti njihovih potreba te nedostupnosti podrške i programa za odrasle, uloga aktivnog roditeljstva se prolongira i pred roditelje autističnih osoba se stavljaju puno veći zahtjevi od onih s kojima se moraju suočavati roditelji neurotipičnih osoba.

Cilj ovog kvalitativnog istraživanja je prikazati utjecaj stresa na sukobe u partnerskim odnosima roditelja odraslih autističnih osoba. Istraživanje je provedeno u sklopu većeg istraživanja "Pružanje podrške odraslim osobama s poremećajem na spektru autizma (PSA)", koje je proveo profesor Alexander Jensen s Brigham Young University-a (BYU) u suradnji s Edukacijsko – rehabilitacijskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu. Sudionici istraživanja odabrani su namjernim uzorkovanjem i zadovoljavaju kriterij roditeljstva odrasloj autističnoj osobi te partnerskog odnosa u trajanju od minimalno 6 mjeseci. Podaci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuima i obrađeni kvalitativnom tematskom analizom. Ovo istraživanje pruža uvid u kompleksnu situaciju u kojoj se nalaze obitelji autističnih osoba, koja je uzrokovana zahtjevima same teškoće, komunikacijskim poteškoćama, ali i nedostatkom formalne podrške, tj, društvenim kontekstom koji nije podržavajući kada je u pitanju odrastanje autistične osobe. Uz izvore sukoba, istraživanjem su definirane i različite metode rješavanja sukoba, koje uključuju razgovor, kratkoročno razdvajanje prije nastavka interakcije s partnerom te postizanje kompromisa.

Ključne riječi: stres, autizam, partnerski odnosi, sukobi

Title: A qualitative study exploring the association between stress and conflict in intimate relationships of parents of autistic adults

Student: Petra Šalković

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ana Wagner Jakab

Programme/ Department: Graduate Study of Educational Rehabilitation/ Inclusive Education and Rehabilitation

Summary

Upbringing of an autistic child carries additional challenges. Many studies have proven the negative impact of stress on intimate relationships and elevated level of stress among parents of autistic children. Growing up brings with it individual and situational changes, and represents a problem especially for autistic people. Due to the complexity of their needs and the unavailability of support and programs for adults, the role of active parenting is prolonged and the parents of autistic people are faced with higher demands, compared to parent of neurotypical people.

The goal of this qualitative study is to present the impact of stress on conflicts in intimate relationships of parents of adult autistic persons. The research is as part of a larger study "Providing support to adults with autism spectrum disorder (ASD)", which was conducted by Professor Alexander Jensen from Brigham Young University (BYU) in collaboration with the Faculty of Education and Rehabilitation at the University of Zagreb. The participants were selected using non-probabilistic convenience sampling method and meet the criteria of parenting an adult autistic person and being in an intimate relationship lasting at least 6 months. The results of the research were obtained by conducting semi-structured interviews and analysed using qualitative thematic analysis. This research provides an insight into the complex situation in which families of autistic people find themselves, which is caused by the demands of the disorder itself, communication difficulties, but also the lack of formal support, i.e., a social context that is not supportive for autistic adults. In addition to the sources of conflict, the research also defined different methods of conflict resolution, which include talking, short-term separation before continuing the interaction with the partner and reaching a compromise.

Key words: stress, autism, intimate relationships, conflict

1. Uvod

1.1. Promjene u razumijevanju autizma tijekom godina

Autizam je u ranijim godinama promatran kroz prizmu medicinskog modela i opisan kao skup poremećaja koji uključuju poremećaj u socijalnoj komunikaciji i interakciji te ograničavajuće, repetitivne i nefleksibilne obrasce ponašanja, interesa i aktivnosti. Na ovaj je način autistična osoba percipirana isključivo kroz njezine teškoće i ograničenja koja joj one postavljaju (Pelicano i den Houting, 2021). Unatoč činjenici da je teškoća više od problema same osobe, da ona nastaje kao produkt interakcije pojedinca koji je „drugačiji“ s okolinom koja nije akomodirajuća (Leadbitter i sur, 2021), fokus medicinskog modela je na ispravljanju i liječenju nedostataka i teškoća kako bi individui omogućili funkcioniranje u „normalnom društvu“ (Lawson, 2009 prema Jaarsma i Welin, 2012), izostavljajući pritom iz jednadžbe socijalne i okolinske čimbenike. Takav odnos rezultira mjerama koje su isključivo usmjerene na „gašenje autizma“ i prikrivanje atipičnih obaza ponašanja, bez pružanja podrške koja je osobi zapravo potrebna (Pelicano i den Houting, 2021).

Kao odgovor na medicinski model nastao je socijalni model, koji sugerira da teškoća proizlazi isključivo iz odgovora društva na teškoće pojedinca. Takvo je stajalište, međutim, također kritizirano iz razloga što očigledno postoje određeni biološki čimbenici, koji posljedično utječu na kompleksnost funkcioniranja autistične osobe u društvu (Dwyer, 2022).

U posljednje se vrijeme sve više počinje razgovarati o neuroraznolikosti i gledanju na autizam kao na jednu od varijacija uma (Singer, 1998; Pelicano i den Houting, 2021). Neuroraznolikost se zapravo referira na činjenicu da varijacije u umovima postoje – na svijetu ne postoje dvije osobe koje imaju identičan um (Dwyer, 2022) i da su te varijacije prirodne i predstavljaju značajan dio za različitost ljudi te nisu nužno patološke (Jaarsma i Welin, 2012). Sukladno tomu, pojam neuroraznolikosti uključuje i neurorazlike osobe (one čije se funkcioniranje razlikuje od onoga što podrazumijevamo „normalnim“) i neurotipične osobe (one čije funkcioniranje ulazi u socijalno prihvatljiv raspon).

Međutim, pojam neuroraznolikosti postao je više politiziran i radikaln – evaluirao je u pokret, koji zastupa prava neuroraznolikih osoba, primjenjujući pristup koji cijeni cijeli spektar različitosti te se zalaže za njihovu inkluziju i autonomiju (Kapp, 2020). Cilj pokreta je promijeniti stajalište društva, koje autistične osobe želi napraviti „manje autističnima“ kako bi

se bolje prilagodili „njihovim pravilima“ te osvijestiti činjenicu da je autizam samo jedan dio njihova identiteta.

Problem koji pokret, također, ističe je „person-first language“, tj. korištenje pojma „osoba s autizmom“ (umjesto „autistična osoba“) što sugerira da je osoba odvojiva od autizma te pridonosi stigmi autističnih osoba (Pellicano i den Houting, 2021). Stoga će u ovom radu, u skladu s modernim pogledima i saznanjima, biti korišten pojam „autistična osoba“.

1.2. Stres kao glavni izvor sukoba među partnerima

Stres, kao sveprisutan faktor u životu ljudi diljem svijeta, utkan je u naš socijalni kontekst i utječe na našu interakciju s drugima, a posebice s partnerom. Definiran je kao fizička ili psihološka reakcija na postojeće ili umišljene zahtjeve, a kako bismo mogli bolje razumjeti njegov utjecaj, važno je razmotriti izvor, intenzitet i dugotrajnost stresa. Izvor stresa (stresori) mogu biti unutarnji – imaju korijene u samom odnosu (npr. partnerove loše navike ili neslaganje u mišljenjima) i vanjski – podrazumijevaju čimbenike nastale neovisno o partnerskom odnosu (npr. stres na radnom mjestu ili stres vezan uz člana obitelji). Intenzitetom stres može biti veliki – uključuju ključne životne trenutke (npr. teške bolesti ili smrt člana obitelji) i manji – „obični“ svakodnevni stresovi (npr. kašnjenje na posao). Kada je u pitanju trajanje, stresovi mogu biti akutni – traju nekoliko dana i kronični – traju nekoliko mjeseci ili čak godina (Randall i Bodenmann, 2016).

Mnoga su istraživanja dokazala negativan utjecaj stresa na partnerske odnose – zamijećena je povezanost stresa s fizičkom i psihološkom agresijom, problemima u komunikaciji te nezadovoljstvom u vezi (Howe i sur., 2004; Koob i Kreek, 2007; Proulx i sur., 2007, prema Falconier i sur., 2014).

Kada govorimo o stresu u okviru partnerskih odnosa, javljaju se dva fenomena: a) prelijevanje stresa, koje se događa intrapersonalno i b) prelazak stresa, koje se događa interpersonalno (Bakker i sur., 2009). Prelijevanje stresa se, dakle, događa unutar osobe i podrazumijeva prelijevanje stresa iz jedne životne domene u drugu (npr. stres uzrokovan poslom potiče stres unutar odnosa s partnerom), dok je prelazak stresa transakcija između dvije osobe – stres jedne osobe potiče stres druge osobe i može se javiti unutar iste ili unutar različitih domena (Amstad i Semmer, 2011). Ono čemu istraživanja ne pridaju dovoljno pažnje je mehanizam zajedničkog stresora, tj. da je ono što se doima kao fenomen prelaska stresa zapravo potaknuto nekim

zajedničkim stresorom koji nije uzet u obzir, a utječe istovremeno na obje osobe unutar dijade (Westman, 2001).

U literaturi se utjecaj stresa na partnerski odnos najviše povezuje s fenomenom prelijevanja. Fenomen prelijevanja na partnerski odnos i zadovoljstvo istim utječe na dva načina: a) negativno utječe na količinu vremena koju partneri provode jedno s drugim, što ograničava broj prilika za pozitivna partnerska ponašanja poput intime i dijeljenja osjećaja (Bodenmann, 2005), b) fenomen prelijevanja smanjuje mogućnost samo-regulacije, što rezultira ekspresijom negativnih osobina i uzrokuje učestalije konflikte među partnerima. Fenomen prelijevanja stresa unutar partnerskog odnosa, dakle, uzrokuje smanjenje pozitivnih, a povećanje negativnih interakcija (Löw, 2021) te doprinosi nezadovoljstvu unutar odnosa i bračnoj neslozi (Brock i Lawrence, 2008).

Također, nošenje sa stresnim događajima troši resurse samoregulacije te ostavlja osobi manje energije za konstruktivnu komunikaciju s partnerom i uzrokuje porast destruktivnih ponašanja unutar odnosa te samim time kvaliteta partnerskog odnosa pada (Buck i Neff, 2012).

1.3. Dijadno suočavanje

Doživljaj stresa kroz navedene fenomene otvorio je put za razvoj teorije dijadnog suočavanja sa stresom (Bodenmann i sur., 2019), koja je dokazano povezana s funkcioniranjem partnerskog odnosa te individualnom psihološkom i fizičkom dobrobiti partnera (Rusu i sur., 2015). Bodenmann (1995) je suočavanje sa stresom unutar partnerskog odnosa podijelio na: 1) individualno suočavanje; 2) dijadno suočavanje; i 3) vanjsku, socijalnu podršku. Dijadno suočavanje je podijelio na 2a) uobičajeno dijadno suočavanje; 2b) dijadno suočavanje uz podršku; 2c) delegirano dijadno suočavanje.

Slika 1. Bodenmanova podjela načina suočavanja sa stresom unutar partnerskog odnosa (Bodenman, 1995).

Uobičajeno dijadno suočavanje (2a) definirano je zajedničko suočavanje, u kojem oba partnera jednako sudjeluje. Ono se odnosi na problemski orijentirane strategije – zajedničko traženje i razmjena informacija, koordinirano rješavanje problema i planiranje, podjela zadataka... (npr. zajednička potraga za stanom). Ovakav način suočavanja je uglavnom prisutan kada su oba partnera više ili manje direktno uključena u stresnu situaciju, žele je razriješiti i sposobna su pridonijeti rješavanju iste. Dijadno suočavanje uz podršku (2b) podrazumijeva suočavanje jednog partnera sa stresnom situacijom, dok mu drugi, pritom, pruža podršku. Ovakav način suočavanja je prisutan kada je jednom partneru potrebna podrška, a drugi je sposoban pružiti mu potrebnu podršku – informacijsku, opipljivu i/ ili emocionalnu. Delegirano dijadno suočavanje (2c) predstavlja delegiranje proces suočavanja sa stresnom situacijom partneru, dakle jedan partner u potpunosti preuzima odgovornost suočavanja. Ovakav način suočavanja ne događa se spontano, već jedan partner drugoga traži preuzimanje odgovornosti zbog nesposobnosti suočavanja sa situacijom (Bodenman, 1995).

Dijadno suočavanje povezano je s većom razinom zadovoljstva partnerskim odnosom (Falconier i sur., 2015) te stabilnosti partnerskog odnosa (Bodenman i sur., 2006), ali i individualnom dobrobiti partnera (Falconier i sur., 2015) te boljim odgovorima na stresne situacije (Meuwly i sur., 2012) (prema Rusu i sur., 2020).

1.4. Stres kod roditelja autističnih osoba

Dosadašnja istraživanja dokazala su povećanu razinu stresa među roditeljima autističnih osoba (Karst i Van Hecke, 2012). Roditeljski stres uglavnom se javlja kad roditelji percipiraju postavljene zahtjeve prevelikima i nemaju resurse za doseganje istih. S obzirom da odgajanje autističnog djeteta donosi dodatne izazove (upravljanje i suočavanje s temeljnim osobinama autističnih osoba, ponašajni obrasci, problemi mentalnog zdravlja, pronalaženje i pristup uslugama), njihovi roditelji su pod povećanim rizikom od stresa (Saini i sur., 2015). Od svih stresora s kojima se roditelji autističnih osoba moraju nositi, najveći izazov predstavlja djetetovo ponašanje (McStay i sur., 2014) – ozljeđivanje i samoozljeđivanje predstavlja problem zbog opasnosti za autistično dijete i druge oko njega, dok repetitivna i neartikulirana vokalizacija te uništavanje okoline predstavljaju problem zbog socijalne neprihvatljivosti (Jang i sur., 2011). S druge strane, deficit u socijalnoj komunikaciji, može u roditeljima potaknuti osjećaj socijalne stigme i brigu oko djetetovog uklapanja (Martinez-Pedraza, 2012). Prema mnogim istraživačima, nedostatak dorečenosti dijagnostičkog kriterija, priroda i učestalost navedenih ponašanja, kao i dodatni simptomi, poput problema sa spavanjem i hranjenjem, čine autizam stresnijim za roditelje, nego što su to neke druge teškoće (Abbeduto i sur., 2004; Howlin i Moore, 1997, Lord i Risi, 1998, Martinez-Pedraza i Carter, 2011, prema Saini i sur., 2015). Na razinu stresa povoljno ne može utjecati ni činjenica da je autističnim osobama i njihovim obiteljima autizam redovito predstavljen kao tragična sudbina obavijena tugom i žalovanjem (Pelicano i den Houting, 2021).

Stres uzrokovan suočavanjem sa svakodnevnim izazovima koje autizam postavlja pred roditelje se akumulira i, dugoročno gledano, prerasta u kroničan stres (McGrew & Keys, 2014), a kronični svakodnevni stresori su se pokazali izrazito razarajućim za partnerske odnose (Randall and Bodenmann, 2009). Neka istraživanja (Hartley i sur., 2018; Goetz i sur., 2019) su pokazala da je stresniji dan roditeljstva autističnog djeteta povezan s manje pozitivnih i više negativnih interakcija s partnerom (prema Löw, 2021). Istraživanje koje su proveli Hartley i sur. (2016) pretpostavlja da su veći ponašajni problemi autističnog djeteta povezani s češćim interakcijama partnera vezanim uz dijete, zanemarujući neke druge teme, a da su te interakcije često povezane s negativnim emocijama. Druga su istraživanja pokazala da je pokušaj rješavanja problema vezanih uz djetetovo ponašanje povezan s više neslaganja oko metoda i načina odgoja (Sim i sur., 2017), što dovodi do razvoja negativnih emocija spram partnera te emocionalnom povlačenju i izbjegavanju intimnosti (Hock, 2012) te u konačnici smanjenju ljubavi među

partnerima (Chan i Leung, 2020). Iz tih razloga, roditeljstvo autističnog djeteta povezuje se s negativnim ishodima za partnerski odnos (Löw i sur., 2022).

Odrastanje autistične djece roditeljstvo ne čini jednostavnijim, nego ga, zbog nedostupnosti podrške i programa za odrasle te složenosti njihovih potreba, čini možda i zahtjevnijim (Levy & Perry, 2011; Taylor & Seltzer, 2011) jer značajno prolongira ulogu aktivnog roditeljstva i pred roditelje autističnih osoba stavlja puno veće izazove od onih s kojima se moraju suočavati roditelji neurotipičnih osoba (Eikseth i sur., 2015; Lai i sur., 2015; Das i sur., 2017 prema Kosić i sur., 2021). U skladu s tim, dok roditelji neurotipične djece, s njihovim odrastanjem, pokazuju porast zadovoljstva unutar partnerskog odnosa, kod roditelja autistične djece javlja se pad zadovoljstva (Hartley i sur., 2011) te je rizik od razvoda veći (Saini i sur., 2015).

Međutim, kroz dijadno suočavanje, negativni utjecaji na odnos mogu biti smanjeni. Ukoliko partner pruži visoku razinu dijadnog suočavanja uz podršku, utjecaj stresa na stabilnost veze neće biti zamjetan. Drugim riječima, ako partnerski odnos na stres odgovara dijadnim suočavanjem uz podršku, njihov odnos ima velike šanse opstati (Löw, 2021).

2. Problem i cilj istraživanja

Istraživanja na temu partnerskih odnosa uglavnom su usmjerena na karakteristike pojedinca i međusobne interakcije partnera koje pridonose uspješnom partnerskom odnosu, dok su elementi koji negativno utječu na taj odnos često zanemareni (Neff i Karney, 2017). S obzirom da odgajanje autističnog djeteta donosi dodatne izazove (Saini i sur., 2015), mnoga su istraživanja dokazala negativan utjecaj stresa na partnerske odnose i povećanu razinu stresa među roditeljima autistične djece (Karst i Van Hecke, 2012). Odrastanje sa sobom nosi individualne, ali i situacijske promjene (Repetti i sur., 2011; Reyna i sur., 2012, prema Kirby i sur., 2016). Za autistične osobe odrastanje posebice predstavlja problem zbog složenosti njihovih potreba te nedostupnosti podrške i programa za odrasle (Levy & Perry, 2011; Taylor & Seltzer, 2011). Većina autističnih niskofunkcionirajućih osoba nije sposobna živjeti samostalno, bez podrške, što prolongira ulogu aktivnog roditeljstva i pred roditelje autističnih osoba stavlja puno veće izazove od onih s kojima se moraju suočavati roditelji neurotipičnih osoba (Eikseth i sur., 2015; Lai i sur., 2015; Das i sur., 2017 prema Kosić i sur., 2021). Roditeljstvo autističnom djetetu povezuje se s negativnim ishodima za partnerski odnos (Löw i sur., 2022), no ukoliko postoje zdrave metode suočavanja sa stresom ishod za partnerski odnos ne mora nužno biti negativan (Löw, 2021).

Cilj ovog istraživanja je prikazati utjecaj stresa na sukobe u partnerskim odnosima roditelja odraslih autističnih osoba. S tom svrhom, bit će postavljena dva istraživačka pitanja:

1. Koji su glavni izvori sukoba među partnerima?
2. Kako partneri rješavaju sukobe?

3. Metodologija

Ovo istraživanje provedeno je u sklopu većeg istraživanja “Pružanje podrške odraslim osobama s poremećajem na spektru autizma (PSA)”, koje je proveo profesor Alexander Jensen s Brigham Young University-a (BYU) u suradnji s Edukacijsko – rehabilitacijskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu.

3.1. Sudionici istraživanja

Pri odabiru sudionika za ovo istraživanje korišteno je namjerno uzorkovanje, točnije tehnika snježne grude. Namjerno uzorkovanje omogućuje odabir sudionika isključivo unutar ciljane populacije (Lee, 1993 prema Berg, 2001) te uključuje sudionike koji su, splotom različitih okolnosti, dostupni tijekom razdoblja provedbe istraživanja (Tkalac Verčić i sur., 2010). Tehnika snježne grude temelji se na preporukama – jedan sudionik daje preporuku za drugog sudionika koji ima iste, odgovarajuće karakteristike (Berg, 2001). Ova tehnika predstavlja najprikladniju metodu za pronalazak sudionika kada su u pitanju populacije do kojih nije toliko jednostavno doći i teme koje su osjetljivije prirode (Lee, 1993 prema Ber, 2001) te je zato, za ovo istraživanje, odabrana baš ta metoda prikupljanja sudionika.

Kriterij za izbor sudionika ovog istraživanja bili su roditeljstvo odrasloj autističnoj osobi te partnerski odnos u trajanju od minimalno 6 mjeseci, Ove kriterije zadovoljilo je 15 sudionika, prosječne dobi 59,067 godina ($M=59$). Polovina sudionika je dobi između 50 i 65 godine, 35,71% je starije od 65 godina, a samo njih 14,29% je mlađe od 50 godina. Među njima 71,43% čine majke, a 26,57% očevi. Najveći broj roditelja (71,43) ima dvoje djece. 14,29% roditelja ima samo jedno dijete, a troje i četvero djece ima 7,14% roditelja. S obzirom na stupanj obrazovanja, 42,86% roditelja ima srednjoškolsko obrazovanje, 35,71% je završilo višu školu ili je prvostupnik, a 21,43% je završilo fakultet. Većina roditelja (78,57%) je nezaposleno ili u mirovini, a njih 21,43% je zaposleno. Kada su u pitanju obiteljski prihodi, polovina sudionika ima primanja između 1000 € i 1500 €, 28,57% sudionika ima primanja ispod 1000 €, 14,29% iznad 2000 €, a 7,14% između 1500 € i 2000 €.

3.2. Metoda prikupljanja podataka

Uzevši u obzir cilj istraživanja, za metodu prikupljanja podataka, odabran je polustrukturirani intervju. Intervjui su, uz fokus grupe, najbolja metoda ukoliko istraživač želi cjelovite

informacije sa što više detalja (Džoja, 2019). Zbog osjetljivosti pitanja ovoga istraživanja, umjesto fokus grupe, odabran je intervju. Polustrukturirani tip intervjuja odabran je zbog postojanja unaprijed određenih pitanja, koja određuju slijed intervjuja, no ostavlja prostora za postavljanje potpitanja, koja mogu pružiti bolji uvid u situaciju (Berg, 2001).

Prije provedbe intervjuja, bilo je potrebno proučiti literaturu i dosadašnja istraživanja ove problematike te, u skladu s dosadašnjim saznanjima, problemom i svrhom istraživanja, kreirati pitanja za intervju. U pripremnom dijelu kreiran je i Poziv u istraživanje u obliku maila i informativnih letaka, sklopljen je Sporazum istraživača i sudionika te su pribavljeni svi potrebni materijali (diktafoni, printani dokumenti, pisačice, novčana naknada). Sudionici su u istraživanje bili pozvani osobno, elektroničkom poštom i letcima te su detalji (mjesto i vrijeme održavanja intervjuja) bili dogovarani telefonskim putem. Intervjui su provedeni u razdoblju od rujna 2021. godine do veljače 2022. godine u dva najveća Hrvatska grada – Zagrebu i Splitu.

Od seta pitanja kreiranih za veće istraživanje, za potrebe ovog istraživanja, odabrana su sljedeća tri pitanja:

1. Kako je to što ste roditelj autističnog djeteta utjecalo na Vaš odnos s partnerom, na Vaše intimne i bračne odnose?
2. Kako se Vi i Vaš partner nosite s roditeljskim stresom?
3. Kako Vi i Vaš partner rješavate sukobe?

3.3. Način prikupljanja podataka

Istraživanje se provodilo u udrugama ili centrima za autizam u dva najveća hrvatska grada – Zagrebu i Splitu, u skladu s načelima Etičkog kodeksa odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006). Po dolasku u prostoriju, sudionicima su bile predstavljene osnovne informacije o istraživanju, cilju i načinu provođenja intervjuja. Također, sudionicima je dano do znanja da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja u istraživanju ili odabrati ne odgovoriti na pojedino pitanje, kao i da su slobodni naknadno se javiti istraživaču kako bi se njihovi odgovori povukli iz istraživanja. Prije samog intervjuja, sudionici su ispunili kratku anketu, u kojoj su bile ispitane osnovne osobne informacije (dob, stupanj obrazovanja, razina prihoda...). Intervjui su trajali između 10 i 50 minuta i bili prožeti različitim emocijama. Prostorije u kojima su se provodili intervjui osiguravali su privatnost.

4. Kvalitativna analiza podataka

U ovom istraživanju, za kvalitativnu analizu podataka, korištena je metoda tematske analize. Tematska analiza funkcionira na principu pronalaska, analize i izvještavanja o različitim temama koje su prisutne u dobivenim podacima. Teme analize proizlaze iz teorijskog okvira, no ostavlja se prostor za otvaranje novih, ukoliko se pokaže njihova važnost za sudionika. Unutar tematske analize, korištena je realistička metoda, koja je usmjerena na iskustva i doživljaje stvarnosti sudionika te njihovo značenje. Prema razini prepoznavanja teme, korištena je semantička analiza, koja podrazumijeva da se izjave sudionika analiziraju onakve kakve jesu, izvještava se točno o onome što je sudionik rekao, bez traženja i dodavanja značenja van njihovih riječi (Braun i Clarke, 2006).

Prije same analize bilo je potrebno transkribirati provedene intervjuje. Transkripti su onda, procesom otvorenog kodiranja, bili pretvoreni u inicijalne kodove te su kodovi, koji su međusobno povezani na nekoj osnovi, formirali potkategorije, a potkategorije su bile povezane u kategorije. Nakon toga uslijedilo je pregledavanje, analiziranje i usporedba stvorenih kategorije i potkategorija te njihovo spajanje, nadopunjavanje i preformulacija. U zadnjem dijelu analize, interpretirali su se nalazi istraživanja i formiran je izvještaj.

Glavne teme ovo istraživanja su: *Izvori sukoba među partnerima* i *Rješavanje sukoba*.

Tijek kodiranja za 1. istraživačko pitanje: „Koji su glavni izvori sukoba među partnerima?“ prikazano je u tablici 1.

Tablica 1. Tijek kodiranja za 1. istraživačko pitanje

Istraživačko pitanje: Koji su glavni izvori sukoba među partnerima?			
TEMA: Izvori sukoba među partnerima			
IZJAVE SUDIONIKA	KODOVI	POTKATEGORIJE	KATEGORIJE
„Međutim, kažem, kriteriji mog muža su izuzetno visoki za ljude oko sebe i za njega samoga.“ „Bilo je baš teških situacija, moj muž nije nikako htio prihvatit situaciju.“	Postavljanje previsokih kriterija pred autistično dijete (S_2) Partner ne može prihvatiti činjenicu da ima autistično dijete (S_5)	Neprihvatanje situacije	IZAZOVI AUTIZMA ZA OBITELJ I PARTNERSTVO

<p>„Nije on bio problematičnog ponašanja, al to negiranje i to ne znam: <i>Zašto je vučeš na te pretrage?, Šta će joj te terapije?, Mučiš i sebe i nju.</i> To su situacije ono ne znam, ja vidim dite ne može govoriti, moram je voditi kod logopeda, a on to smatra glupostima.“</p>	<p>Negiranje potrebe za stručnom pomoći djetetu (S_5)</p>		
<p>„Prvo ne znate šta vam je s djetetom, onda prihvaćate situaciju, onda počnemo se međusobno optuživati.“</p> <p>„Suprug je iskorištavao tu situaciju da on nije htio drugo dijete, da sam ja htjela, pa eto sad se to dogodilo, pa eto sad se ti se nosi s tim, sama si si kriva za tu situaciju.“</p> <p>„To smo imali te početne faze i prihvaćanje i te barijere, i ja plačem u onoj sobi, on tamo onoj sobi, onda se sretnemo pa se optužujemo, pa ko je kriv za ovo, pa ko je za ono i tak.“</p> <p>„Sad je ogorčen, naravno. Svi su mu</p>	<p>Međusobno okrivljavanje za dijagnozu autizma (S_1)</p> <p>Okrivljavanje partnera za dijagnozu autizma (S_1)</p> <p>Međusobno okrivljavanje (S_1)</p>	<p>Okrivljavanje partnera</p>	

<p>valjda krivi što je to tako...A naročito najviše ja, ko bi drugi.“</p>	<p>Okrivljavanje partnera (S_12)</p>		
<p>„Uglavnom ako se posvađamo se posvađamo zbog njega.“</p> <p>„Raspala se skoro. Odnosno razveli smo se, em, otac je otišao, a djeca su ostala sa mnom. Zbog autizma.“</p> <p>„Naš brak je zbog autizma poprilično bio na... ma nikakav.“</p>	<p>Sukob nastaje zbog autističnog djeteta (S_3)</p> <p>Obitelj se skoro raspala zbog autizma (S_4)</p> <p>Brak je bio nikakav zbog autizma (S_5)</p>	<p>Nepovoljan utjecaj autizma na obitelj i brak</p>	
<p>„Muž je izričito smatro da djeca moraju biti prihvatljiva za susjede i prihvatljiva za sve druge, a nama kako bude.“</p>	<p>Partneru je bilo važno mišljenje drugih, a manje bitno kako je autističnom djetetu i ostatku obitelji (S_2)</p>	<p>Briga oko slike prema javnosti</p>	
<p>„Tako da su naši sukobi većinom izazvani mojom burnom reakcijom, ako smijem to tako reć na određene situacije koje su ustvari uopće nebitne, ono i mogle bi se rješavat. Al očito ta kulminacija ono svega ovoga sad i danas i sutra i jučer i kaj ja znam, bez veze ono šlake stoje tu, a ovo stoji tamo...“</p>	<p>Kulminacija svakodnevnih stresora uzrokuje burnu reakciju na manje bitne stvari (S_1)</p>	<p>Sukobi zbog manje bitnih stvari</p>	<p>POSREDNI NEPOVOLJNI UTJECAJ AUTIZMA NA PARTNERSTVO</p>

<p>„Nas dvoje se posvađamo oko sitnice, ali ako neki grubih stvari, sjednemo u 3 riječi se dogovorimo.“</p>	<p>Sukobi se javljaju kada su u pitanju manje bitne stvari, a ne kada je nešto značajno (S_10)</p>		
<p>„Znači nema neke velike komunikacije, ne, ne želi je, znači površni je odnos.“</p> <p>„Kad smo bili u braku sukoba nije bilo jer je on uvijek bježao od svake otvorene komunikacije (...) ono što je problem to se izverbalizira, odnosno iznese, ali bez povratne s druge strane nema povratnog komuniciranja.“</p> <p>„Meni kad je bilo teško, nije me htio razumjeti, razgovarat nije htio verbalno, uvijek je bježao, nalazio u piću utjehu i tak. Tak da nije bilo, tako reći, ni rješavanja nekih problema zajednički.“</p>	<p>Zbog nedostatka komunikacije partnerski odnos je površan (S_2)</p> <p>Izostanak sukoba zbog nepostojanja odgovora partnera na otvorenu komunikaciju (S_4)</p> <p>Izostanak razumijevanja i komunikacije onemogućio rješavanje problema (S_11)</p>	<p>Nedostatak/ izostanak komunikacije</p>	<p>KOMUNIKACIJSKE POTEŠKOĆE</p>
<p>„Da smo ikako muž i ja mogli naći zajednički jezik u tom odgoju, što nažalost nismo, sigurno bi stvari bile puno jednostavnije.“</p>	<p>Odgoj i suživot bi bili jednostavniji da su partneri mogli pronaći zajednički jezik (S_2)</p>	<p>Nepronalaženje zajedničkog jezika</p>	

<p>„Pa moj muž ima svoje argumente u smislu da sam ja izabrala da da sam ja izabrala život u svom rodnom gradu pa onda na neki način to nije njegova odgovornost nego se sve prebacuje da sam ja za sve zapravo kriva“</p> <p>„Muž mi je bio tada nažalost u prvi godinama odmoć, jer nije prihvaćao nikakav pod pomognuti taj rad sa djetetom, smatra da je sve na meni, jer sam ja po struci odgajatelj bila.“</p> <p>„Onda ne zna uvijek i najbolje šta bi trebalo X pa sam onda ja tu nekakva šefica.“</p> <p>„Mmm jednostavno mmm je bivši suprug mmm izbjegavao vraćanje kući s posla - kak bi Vam rekla, mmm uvijek imam razloga ostati negdje duže jer najlakše mi je doć kući prespavati, tad ne vidim sve ono što se dešava jer, i ne moram sudjelovati.“</p> <p>„Nekad laže, mulja samo da ne mora preuzet odgovornost prema X.“</p>	<p>Partner ne pruža podršku zbog odabira koje je partnerica donjela (S_2)</p> <p>Partner smatra brigu o autističnom djetetu zadatkom majke jer je po struci odgajatelj (S_2)</p> <p>Briga pada na majku zbog veće informiranosti (S_15)</p> <p>Izbjegavanje dolaska kući pod izgovorom posla i drugih obaveza (S_4)</p> <p>Izmišljanje razloga za ne preuzimanje odgovornosti (S_5)</p>	<p>Manjak podrške partnera</p>	<p>NEDOSTATAK PODRŠKE</p>
---	---	--------------------------------	---------------------------

<p>„Nego da imamo nekakav... podršku društva, da znači da je meni lakše doć do stručnjaka, da je meni... da mi imamo nekakvo bračno savjetovalište, da sam imala nekad i da je neko tamo vrlo neka osoba koja je... koja zna o čemu priča, da je sa mnom i mužom popriča i da nam objasni.“</p> <p>„Mislim da bi to, da bi puno lakše ljudi opstali u braku, da bi našli neki zajednički jezik i tu nam fali ona..., taj..., ta podrška društva.“</p> <p>„Ono roditelji trebaju pomoć. Al nije pomoć <i>E buš si popila onaj normabel pa si se smirila</i>. Ne, nego razgovor.“</p>	<p>Iskazivanje potrebe za podrškom društva, stručnjaka, bračnim savjetovalištem (S_5)</p> <p>Partnerski odnosi bi bolje funkcionirali kada bi postojala podrška društva (S_5)</p> <p>Iskazivanje potrebe za pomoći roditeljima u obliku razgovora (S_8)</p>	<p>Nedostatak formalne podrške partnerstvu</p>	
<p>„Kad smo shvatili da taj jedan ventil je i potreban češće da bi, da to ne bi ono... mislim da bolje funkcioniramo nego netko ko šuti i ko savršeno ono to prikriva u sebi jer to je jako loše.“</p> <p>„Šta da vam kažem, mislim da se dosta dobro redovno svađamo, tak bih ja to rekla, izbacujemo</p>	<p>Iskazivanje potrebe za sukobom kao načinom izbacivanja negativnih emocija iz sebe (S_1)</p> <p>Sukobe smatra pozitivnim jer tako izbacuje ono negativno iz sebe i može dalje</p>	<p>Sukob kao „ispušni ventil“</p>	<p>POZITIVNA STRANA SUKOBA</p>

<p>pozitivno to iz sebe i onda se vratimo ono sve normalno, ništa nije bilo.“</p> <p>„Zna nekad bit um da se povisi ton ili kako bi van to, čovjek mora izbacit iz sebe to nekako e.. nije sad da.. da će sad ne znan šta napraviti al mora izbaciti na neki način tako.“</p>	<p>normalno funkcionirati (S_1)</p> <p>Sukob ne smatra problemom jer čovjek treba iz sebe izbaciti ono negativno (S_25)</p>		
---	---	--	--

U tablici 2 prikazane su kategorije i potkategorije za istraživačko pitanje „Koji su glavni izvori sukoba među partnerima?“.

Tablica 2. Kategorije i potkategorije za 1. istraživačko pitanje

TEMA: Izvori sukoba među partnerima	
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE
IZAZOVI AUTIZMA ZA OBITELJ I PARTNERSTVO	Neprihvatanje situacije Okrivljavanje partnera Nepovoljan utjecaj autizma na obitelj i brak
POSREDNI NEPOVOLJNI UTJECAJ AUTIZMA NA PARTNERSTVO	Briga oko slike prema javnosti Sukobi zbog manje bitnih stvari
KOMUNIKACIJSKE POTEŠKOĆE	Nedostatak/ izostanak komunikacije Nepronalaženje zajedničkog jezika
NEDOSTATAK PODRŠKE	Manjak podrške partnera Nedostatak formalne podrške partnerstvu
POZITIVNA STRANA SUKOBA	Sukob kao „ispušni ventil“

Prva tema koja će biti analizirana unutar ovog istraživanja je *Izvori sukoba među partnerima*, koja je podijeljena u 5 kategorija.

Unutar prve kategorije biti će prikazani podaci vezani uz izazove autizma za obitelj i partnerstvo. Sudionici su kao problem naveli partnerovo neprihvatanje situacije, koje se manifestira neprihvatanjem činjenice da je dijete autistično („*Bilo je baš teških situacija, moj muž nije nikako htio prihvatiti situaciju. (S_5)*“), negiranjem potrebe za stručnom pomoći djetetu („*Zašto je vučeš na te pretrage?, Šta će joj te terapije?, Mučiš i sebe i nju. (S_5)*“) te postavljanjem previsokih kriterija, koje dijete ne može doseći („*Međutim, kažem, kriteriji mog muža su izuzetno visoki za ljude oko sebe i za njega samoga. (S_5)*“). Drugi, možda i učestaliji problem, koji se javlja je okrivljavanje partnera. Neki su sudionici naveli kako su oni sami okrivljavani za djetetovu dijagnozu: „*Sad je ogorčen, naravno. Svi su mu valjda krivi što je to tako...A naročito najviše ja, ko bi drugi. (S_12)*“, dok su drugi sudionici izjavili međusobno okrivljavanje, koje je uglavnom bilo prisutno u ranijim godinama kada su imali poteškoća s prihvatanjem cijele situacije: „*To smo imali te početne faze i prihvatanje i te barijere, i ja plaćem u onoj sobi, on tamo onoj sobi, onda se sretnemo pa se optužujemo, pa ko je kriv za ovo, pa ko je za ono i tak. (S_1)*“. Neki sudionici nisu kao problem naveli neko specifično ponašanje koje je prisutno zbog autizma, već su generalizirali problem na samu dijagnozu – sukob nastaje zbog djeteta („*Uglavnom ako se posvađamo se posvađamo zbog njega. (S_3)*“), obitelj se skoro raspala zbog autizma („*Raspala se skoro. Odnosno razveli smo se, em, otac je otišao, a djeca su ostala sa mnom. Zbog autizma. (S_4)*“), brak je bio nikakav zbog autizma („*Naš brak je zbog autizma poprilično bio na... ma nikakav. (S_5)*“).

Druga kategorija opisuje posredne nepovoljne utjecaje autizma na partnerstvo. U ovom se kontekstu pojavila potkategorija brige oko slike prema javnosti, gdje sudionik izvještava kako je partneru važnije kako okolina vidi njihovu obitelj, nego kvaliteta odnosa i podrške unutar obitelji: „*Muž je izričito smatra da djeca moraju biti prihvatljiva za susjede i prihvatljiva za sve druge, a nama kako bude. (S_2)*“. Također, nekoliko ispitanika izvještava da zbog kulminacije svakodnevnih stresora dolazi do sukoba oko manje bitnih stvari. Isti ispitanici, s druge strane, navode da kada je nešto značajno u pitanju nemaju problema oko dogovora: „*Nas dvoje se posvađamo oko sitnice, ali ako neki grubih stvari, sjednemo u 3 riječi se dogovorimo. (S_10)*“.

Treća, najopsežnija kategorija, referira se na komunikacijske poteškoće. Najviše sudionika kao problem navodi nedostatak/ izostanak komunikacije. Navode da je zbog nedostatka komunikacije odnos površan i zamjeraju partneru što, na pokušaje otvorenog komuniciranja,

ne dobivaju povratnu informaciju te iskazuju kako taj nedostatak komunikacije i razumijevanja onemogućava rješavanje bilo kakvog problema: „*Meni kad je bilo teško, nije me htio razumjeti, razgovarat nije htio verbalno, uvijek je bježao, nalazio u piću utjehu i tak. Tak da nije bilo, tako reći, ni rješavanja nekih problema zajednički. (S_11)*“. Nastavno na to, javlja se problem nepronalaženja zajedničkog jezika, čime se primarno misli na dogovore oko odgoja i roditeljstva, te iskazuju da bi, osim odgoja, i suživot bio jednostavniji kada bi mogli pronaći zajednički jezik: „*Da smo ikako muž i ja mogli naći zajednički jezik u tom odgoju, što nažalost nismo, sigurno bi stvari bile puno jednostavnije. (S_2)*“.

Četvrtu kategoriju čine izjave sudionika o nedostatku podrške partnera kroz izbjegavanje odgovornosti, pri čemu se ističe gomilanje ili izmišljanje drugih obaveza kako se ne bi morali baviti djetetom: „*Mmm jednostavno mmm je bivši suprug mmm izbjegavao vraćanje kući s posla - kak bi Vam rekla, mmm uvijek imam razloga ostati negdje duže jer najlakše mi je doć kući prespavati, tad ne vidim sve ono što se dešava jer, i ne moram sudjelovati. (S_4)*“ te svaljivanje odgovornosti na majku zbog veće informiranosti o autizmu, prirode njezine struke ili odabira koje je donijela: „*Pa moj muž ima svoje argumente u smislu da sam ja izabrala da da sam ja izabrala život u svom rodnom gradu pa onda na neki način to nije njegova odgovornost nego se sve prebacuje da sam ja za sve zapravo kriva (S_2)*“; „*Onda ne zna uvijek i najbolje šta bi trebalo X pa sam onda ja tu nekakva šefica. (S_15)*“. Nekoliko sudionika iskazalo je potrebu za podrškom društva ili stručnjaka, tj. problem nedostatka iste. Navode kako bi partnerski odnosi bolje funkcionirali kada bi postojala podrška društva te naglašavaju potrebu za stručnom podrškom u obliku razgovora sa psihologom ili bračnim savjetnikom: „*Nego da imamo nekakav... podršku društva, da znači da je meni lakše doć do stručnjaka, da je meni... da mi imamo nekakvo bračno savjetovalište, da sam imala nekad i da je neko tamo vrlo neka osoba koja je... koja zna o čemu priča, da je sa mnom i mužom popriča i da nam objasni. (S_5)*“.

Peta kategorija obuhvatila je perspektive roditelja koje govore o pozitivnoj strani sukoba. Sudionici su izvijestili kako sukob koriste kao „*ispušni ventil*“, navodeći da sukob smatraju pozitivnim dijelom partnerskog odnosa jer na taj način izbacuju negativne emocije iz sebe, umjesto da sve ono što ih muči zadržavaju u sebi. Nakon što iz sebe izbace sve ono što ih muči mogu normalno nastaviti sa svojim životom kao da se ništa nije dogodilo: „*Šta da vam kažem, mislim da se dosta dobro redovno svađamo, tak bih ja to rekla, izbacujemo pozitivno to iz sebe i onda se vratimo ono sve normalno, ništa nije bilo. (S_1)*“

Tijek kodiranja za 2. istraživačko pitanje: „Kako partneri rješavaju sukobe?“ prikazano je u tablici 3.

Tablica 3. Tijek kodiranja za 2. istraživačko pitanje

Istraživačko pitanje: Kako partneri rješavaju sukobe?			
TEMA: Rješavanje sukoba			
IZJAVE SUDIONIKA	KODOVI	POTKATEGORIJE	KATEGORIJE
<p>„Sukobe rješavamo odmah, ist..., mislim odmah..., znači ja njemu..., mislim ja sam tip koji će reći ono što misli (...) okej on sad razmotri ono što sam ja rekla i mi to riješimo ili on meni kaže.“</p> <p>„Razgovor. Razgovor je ključ cijele priče. Znači povjerit emocije. Povjerit misli, povjerit brige, povjerit što nas čeka ili kako nas čeka.“</p> <p>„Ali mi velim cijeli život nekakve bitne probleme, velike rješavamo u kratko, s par riječi. Znam, to je moje mišljenje, to je tvoje, može ovak, može onak i to je gotovo.“</p> <p>„Razgovorom. Da. Nemam tu previše puno.“</p>	<p>Neposredno nakon sukoba ustanove što je tko rekao i riješe problem (S_5)</p> <p>Najvažnije je razgovarati, dijeliti misli, emocije i brige (S_8)</p> <p>Direktnim i kratkim razgovorom rješavaju sve velike probleme (S_10)</p>	<p>Međusobni razgovor</p>	<p>VAŽNOST RAZGOVORA</p>

<p>Razgovaramo se, nema šutnje, to smo se dogovorili, nema šutnje treba se razgovarati.“</p> <p>Riječima, nema fizičkih obračuna, nikad, riječima i-i to je jedini način. nismo se, nismo se nikad potukli, da bi tako nešto, ili nekakve agresije, samo se riječima dogovaramo.“</p> <p>„Pa razgovorom ga rješavamo, kroz razgovor jer se dobro poznamo.“</p> <p>„Nismo ostavljali ništa što bi se krivo razumili za sutra. Znači u tom danu se taj dio priče mora riješiti. Znači negdi smo se krivo shvatili, ajmo ća vidit di je greška.“</p> <p>„Sukobe? Ma sve vam je to razgovor, šta god se mi sukobili da se ja s nečim ne slažem rečem posa žene da grinta.“</p> <p>„Ali mora se reć osobno, tako ja njemu rećen otvoreno, nema potrebe baš čitat puno sa čela.“</p>	<p>Sukobe rješavaju razgovorom, dogovorili su se da neće prešućivat (S_13)</p> <p>Sukobe rješavaju razgovorom, ne postoji drugi način (S_15)</p> <p>Dobro se poznaju i sukobe rješavaju razgovorom (S_20)</p> <p>Svaka nesuglasica se razgovorom rješava isti dan kada do nje dođe (S_20)</p> <p>Sukobe rješavaju razgovorom i kroz pošalice (S_20)</p> <p>Važno je izreći problem do kojeg je došlo (S_20)</p>		
--	---	--	--

<p>„Kad sam u nekom očajnom stanju ono u glavi i tako, onda su te dvije osobe s kojima ja tako iskomuniciram i ono spustim se, vratim se nazad.“</p> <p>„...onda se požalim kćeri, ali to je to, razgovor sa njom, nema šta ona tu intervenirat ili reći ili napraviti ona je u Amsterdamu, ono, izjadam se pa mi je lakše, ali ide dalje.“</p> <p>„...i ja čak ne bižim ni od potpore psihološke isto definitivno.“</p> <p>„Uvijek sam imala, pronalazila kod sebe, nekog psihoterapeuta. Kad mi je bilo najteže, ja sam uletila njemu u mojoj ustanovi je bio i ovoga i tu sam se ispucalo. Kad mi je bilo najteže i s njim sam po razgovarala.“</p>	<p>Nakon sukoba potreban razgovor s nepristranom osobom kako bi se nosila s problemom (S_1)</p> <p>Razgovor s trećom osobom (kćeri) joj olakšava nošenje s problemom (S_15)</p> <p>Stručna psihološka podrška služi za lakše nošenje s problemom (S_20)</p> <p>U najtežim trenucima pribjegavala je stručnoj psihološkoj podršci (S_11)</p>	<p>Razgovor s „vanjskom osobom“</p>	
<p>„Bar jednom mjesečno da negdje neko sebi negdje zgilja ili se ispuše i tak.“</p>	<p>Povremena potreba oba partnera za odmorom od izazova svakodnevnog života (S_1)</p>	<p>Kratkoročno odvajanje („hlađenje“)</p>	<p>DISTANCIRANJE KAO MOGUĆI NAČIN RJEŠAVANJA PROBLEMA</p>

<p>„Njegova je privilegija što može uzet jaknu i pokupit se i izać van i otić autom do Vorija tamo i ispuhat se i popit pivu, a ja onda ostanem kući i tu se još grizem i onda za 15 min mislim budalo šta si to sad napravila i zašto.“</p> <p>„Ha jednostavno žena, supruga, bude ljuta par dana i onda se ohladimo i idemo dalje.“</p> <p>„Pa ništa meni kada bude pun kufer ja odem, otputujem dva-tri dana, al istina to je bilo jednostavno ono samo da se maknem malo, malo da oladim glavu.“</p> <p>„Prije je bilo pet dana nismo komunicirali, ne znam ono, ne vidim ga, ne čujem ga, ništa. Naučio je peglat jer ja nisam..., ono tipa kad se posvađamo nema ručka, nema peglanja.“</p>	<p>Nakon sukoba potrebno vrijeme za razbistriti glavu (S_1)</p> <p>Nakon sukoba partnerici je potrebno nekoliko dana za razbistriti glavu (S_3)</p> <p>Kada se problemi nagomilaju potrebno joj je nekoliko dana za sebe kako bi razbistrila glavu (S_5)</p> <p>Partneri prije nisu komunicirali, nego su se ignorirali i uskraćivali usluge koje su inače radili za partnera (S_5)</p>		
---	---	--	--

<p>„Al ako smo se baš ono zakačili da nismo izgadili to, moramo pustit pauzu jednu i onda se vraćamo na tu temu ili ja ili on i onda on radi.“</p> <p>„Meni kad kad kad je baš tolko teško izađen vanka šta ću e ili kažen njoj izađi s prijateljicom na kavu il bilo di.“</p>	<p>Tijekom jačih nesuglasica moraju ohladiti glavu i kasnije se vratiti na problematičnu temu (S_20)</p> <p>Kada im je teško riješiti problem međusobno se potiču uzeti vrijeme za sebe (S_25)</p>		
<p>„...da sam rekla ok ti živi sam, ja ću živjet sama s X i zajedno, mislim da bi bilo u tom kontekstu, zajedničko vrijeme koje bi provodili zajedno konstruktivnije.“</p> <p>„Utjecalo je tako da smo se skoro pet puta rastali (...) Stvarno ako se nismo pet puta, ja..., čak jedan put išli papire za rastavu.“</p> <p>„I onda se i tako druga strana, da li je to do zrelosti te osobe ili nije, okreće umm situacijama gdje nema tih briga.“</p>	<p>Odvajanje kako bi vrijeme zajedno bilo konstruktivnije (S_1)</p> <p>Partneri su se više puta gotovo rastali (S_5)</p> <p>Napuštanje obitelji i okretanje situacijama gdje nema tih briga (S_4)</p>	<p>Dugoročno odvajanje (razvod) kao moguće rješenje</p>	

<p>„... kompromis se to zove, ali mislim dobro, s godinama čovjeku paše to, to paše, dogovorimo se i to je to.“</p> <p>„Ha čujte, povučemo se na početnu crtu, popušta, neko popušta, neko je pametniji u jednom slučaju, drugi je pametniji u drugom slučaju i tako.“</p> <p>„Zna biti trzavica i da se malo i povisi ton i vako i nako, ali to... našli smo neki neki veliki kompromis u tome.“</p>	<p>S godinama su naučili postizati kompromis (S_5)</p> <p>Svjesni su da nije jedna osoba uvijek u pravu i da je važno saslušati argumente partnera (S_17)</p> <p>Prilikom sukoba uspijevaju naći kompromis (S_25)</p>	<p>Međusobno slušanje i kompromis</p>	<p>VAŽNOST POSTIZANJA KOMPROMISA</p>
<p>„Mi svaki problem koji je, ako ga ne možemo sad mi ostavimo i onda riješimo manji problem koji nan je prioritetniji ili koji je manji ako veći ne možemo, riješimo ga kad možemo.“</p>	<p>Ukoliko ne mogu riješiti neki veći problem, krenu od manjega pa ih postupno rješavaju (S_25)</p>	<p>Postupno rješavanje problema</p>	
<p>„Kad smo bili mlađi češće, a sad se već toliko naviknete jedno na drugo da se više ni nemate oko čega ni svađat.“</p>	<p>Do sukoba je više dolazilo kada su bili mlađi, a sada su prihvatili karakterne osobine partnera (S_3)</p>	<p>Sazrijevanjem se razvila tolerancija</p>	

<p>„Mi smo zapravo s godinama, kao što sam rekla, mislim da smo mi rasli s godinama i nekako uspili smo taj krizni period proć i tamo gdje smo se lomili tu je nekako najčvršće ostalo.“</p> <p>„Ja vidim da s godinama sam tolerantnija prema njemu a i on prema meni, znači mi možemo svaki problem riješiti normalnim razgovorom, bez ono – svađe dugoročne, bez nepričanja, bez psovanja i svih tih nekakvih normalnih reakcija.“</p>	<p>Odrasli su, sazrijeli i krizni period je postao mjesto snage između partnera (S_5)</p> <p>Odrastanjem su postali tolerantniji jedno prema drugome i probleme rješavaju razgovorom, bez „žestokih sukoba“ (S_5)</p>		
<p>„Uopće ne rješavamo. Samo se gomilaju. Ne možemo riješiti jer... jer... Ne možemo... puno toga ne možemo riješiti.“</p> <p>„Tiho. Pa eto, tiho, pitomo (...) Prije smo možda više razgovarali i, i nešto razrješavali, a sad se tiho ovako grizemo, ujedamo, podbadamo i u prolazu nešto kažemo.“</p>	<p>Nisu u mogućnosti riješiti probleme i oni se gomilaju (S_12)</p> <p>Ne iznose probleme, ne razgovaraju o njima i ne rješavaju ih, nego samo zamjeraju jedno drugome i usputno prigovore bez očekivanja da će se problem razriješiti (S_24)</p>	<p>Prešućivanje i gomilanje problema</p>	<p>NERJEŠAVANJE SUKOBA</p>

U tablici 4 prikazane su kategorije i potkategorije za istraživačko pitanje „Kako partneri rješavaju sukobe?“.

Tablica 4. Kategorije i potkategorije za 2. istraživačko pitanje

TEMA: Rješavanje sukoba	
KATEGORIJE	POTKATEGORIJE
VAŽNOST RAZGOVORA	Međusobni razgovor Razgovor s „vanjskom osobom“
DISTANCIRANJE KAO MOGUĆI NAČIN RJEŠAVANJA PROBLEMA	Kratkoročno odvajanje („hlađenje“) Dugoročno odvajanje (razvod) kao moguće rješenje
VAŽNOST POSTIZANJA KOMPROMISA	Međusobno slušanje i kompromis Postupno rješavanje problema Sazrijevanjem se razvila tolerancija
NERJEŠAVANJE SUKOBA	Prešućivanje i gomilanje problema

Druga tema koja će biti analizirana unutar ovog istraživanja je *Rješavanje sukoba* i podijeljena je u 4 kategorije.

Prva kategorija, koja je ujedno i najznačajnija, je važnost razgovor. Gotovo svi sudionici su u nekom trenutku tijekom intervjua naglasili važnost razgovora za dijadno funkcioniranje ili za rješavanje sukoba. Centralnu ulogu ovdje ima razgovor s partnerom, bez kojega mnogi iskazuju da nije moguće riješiti sukobe i naglašavaju kako je razgovor te dijeljenje problema i emocija ključ kvalitetnog odnosa: „*Razgovor. Razgovor je ključ cijele priče. Znači povjerit emocije. Povjerit misli, povjerit brige, povjerit što nas čeka ili kako nas čeka. (S_8)*“; „*Razgovorom. Da. Nemam tu previše puno. Razgovaramo se, nema šutnje, to smo se dogovorili, nema šutnje treba se razgovarati. (S_13)*“. Nekolicina ističe i važnost rješavanja problema čim se dogodi ili isti dan „*Nismo ostavljali ništa što bi se krivo razumili za sutra. Znači u tom danu se taj dio priče mora riješiti. Znači negdi smo se krivo shvatili, ajmo ća vidit di je greška. (S_20)*“. Neki su sudionici iskazali potrebu za razgovorom s „vanjskom osobom“, koja je nepristrana i nije bila dio sukoba – za neke je to kćer ili prijateljica, dok se drugi okreću stručnoj psihološkoj

pomoći: „Uvijek sam imala, pronalazila kod sebe, nekog psihoterapeuta. Kad mi je bilo najteže, ja sam uletila njemu u mojoj ustanovi je bio i ovoga i tu sam se ispucalo.(S_11)“.

Druga kategorija je, također, dosta zastupljena i pokriva distanciranje kao mogući način rješavanja problema. Distanciranje, u ovom kontekstu, podrazumijeva kratkoročno odvajanje, na koje se većina sudionika referira kao „hlađenje“ te dugoročno odvajanje, tj. razvod kao moguće rješenje. Kod nekih sudionika „hlađenje“ traje nekoliko sati i podrazumijeva odlazak na piće ili druženje s prijateljicama („Al ako smo se baš ono zakačili da nismo izgledili to, moramo pustit pauzu jednu i onda se vraćamo na tu temu ili ja ili on i onda on radi. (S_20)“), dok je kod drugih malo drastičnije i podrazumijeva ne razgovaranje ili putovanje od nekoliko dana („Pa ništa meni kada bude pun kufer ja odem, otputujem dva-tri dana, al istina to je bilo jednostavno ono samo da se maknem malo, malo da oladim glavu. (S_5)“). Iz navoda sudionika doima se kao da je takav pristup postao ustaljen u njihovim odnosima i smatraju ga neizostavnim načinom suočavanja sa stresom i rješavanja sukoba („Meni kad kad kad je baš toliko teško izađen vanka šta ću e ili kažen njoj izađi s prijateljicom na kavu il bilo di. (S_25)“). Među sudionicima nije bilo puno razvedenih roditelja, no kada su govorili o razvodu uglavnom su kao (potencijalni) razlog navodili kompleksnost brige za autistično dijete: „I onda se i tako druga strana, da li je to do zrelosti te osobe ili nije, okreće umm situacijama gdje nema tih briga. (S_4)“. Jedan sudionik imao je zanimljiv pogled na situaciju i istaknuo kako je odvajanje (u stambenom pogledu) predložio kako bi ono vrijeme koje bi provodili zajedno bilo konstruktivnije: „...da sam rekla ok ti živi sam, ja ću živjet sama s X i zajedno, mislim da bi bilo u tom kontekstu, zajedničko vrijeme koje bi provodili zajedno konstruktivnije. (S_1)“.

Treća kategorija osvrće se na važnost postizanja kompromisa. Sudionici su naveli kako su svjesni da nije uvijek isključivo jedna osoba u pravu te kako su s godinama naučili uzimati u obzir stav i argumente druge osobe te postići kompromis: „Ha čujte, povučemo se na početnu crtu, popušta, neko popušta, neko je pametniji u jednom slučaju, drugi je pametniji u drugom slučaju i tako. S_17“. Neki su sudionici naveli kako je do sukoba više dolazilo dok su bili mlađi, a da su sada odrasli, sazrijeli, prihvatili neke karakterne osobine partnera i jednostavno postali tolerantniji jedno prema drugome: „Kad smo bili mlađi češće, a sad se već toliko naviknite jedno na drugo da se više ni nemate oko čega ni svađat. (S_3)“. Jedan sudionik je naveo kako, ukoliko imaju poteškoća s rješavanjem nekog većeg problema, okrenu se manjem i prvo riješe njega: „Mi svaki problem koji je, ako ga ne možemo sad mi ostavimo i onda riješimo manji problem koji nan je prioritetniji ili koji je manji ako veći ne možemo, riješimo ga kad možemo. (S_25)“.

Posljednja kategorija odnosi se na nerješavanje sukoba. Sudionici su izvijestili kako ili ne rješavaju problema jer ih ne mogu riješiti ili ih jednostavno ne iznose, ne razgovaraju o njima, nego jednostavno zamjeraju jedno drugome i gomilaju probleme („*Uopće ne rješavamo. Samo se gomilaju. Ne možemo riješiti jer... jer... Ne možemo... puno toga ne možemo riješiti. (S_12)*“; „*Tiho. Pa eto, tiho, pitomo (...) Prije smo možda više razgovarali i, i nešto razrješavali, a sad se tiho ovako grizemo, ujedamo, podbadamo i u prolazu nešto kažemo. (S_24)*“).

5. Rasprava

Temeljem provedene kvalitativne tematske analize i interpretacije dobivenih podataka, dobiven je uvid u glavne izvore sukoba među partnerima i na metode rješavanja sukoba koje partneri koriste (ili ne koriste).

Kao glavni izvori sukoba pokazali su se izazovi koje autizam predstavlja za obitelj i partnerstvo, posredni nepovoljni utjecaj autizma na partnerstvo te nedostatak podrške i komunikacijske teškoće među partnerima. Izazovi se najviše manifestiraju kroz partnerovo neprihvatanje situacije, okrivljavanje partnera te generalno nepovoljan utjecaj autizma na obitelj i brak. Neprihvatanjem dijagnoze dolazi do negiranja potrebe za stručnom pomoći te do postavljanja nerealnih kriterija za dijete, što uzrokuje nesklad oko odgojnih metoda i potreba autističnog djeteta te se isprepliće s jednim od problema iz kategorije komunikacijskih poteškoća – nepronalaženje zajedničkog jezika. Ovaj nalaz potvrđuje ono što su druga istraživanja (Hock, 2012) već pokazala – da neslaganje oko metoda i načina odgoja dovodi do razvoja negativnih emocija spram partnera. Izazovi koje autizam postavlja pred roditelje čini ih podložnijim stresu (Saini i sur., 2015) te oni od nemogućnosti suočavanja s istim, posebice u ranim godinama, traže krivca za situaciju u kojoj se nalaze i to uglavnom, bez neke teorijske osnove, bude partner – kao što je pokazalo i ovo istraživanje.

Mnogi su sudionici naglasili važnost podrške partnera, tj. problematičnost izostanka te podrške, što je zapravo sukladno Bodenmanovom modelu dijadnog suočavanja sa stresom (1995), u kojem je naglašena važnost dijadnog suočavanja uz podršku, a nedovoljnost delegiranog dijadnog nošenja. Kada razmotrimo nalaze vezane uz komunikacijske teškoće, one također odgovaraju teoriji na kojoj se zasniva Bodenmanov model dijadnog suočavanja uz podršku (1995) jer ako nema komunikacije, prijenosa informacija, to suočavanje ne može biti dijadno

već je individualno, što čini situaciju puno težom. Osim nedostatak podrške partnera, sudionici su kao problem iskazali i nedostatak podrške stručnjaka, što je svima ove struke vrlo poznat problem.

Ono što se neočekivano javilo kao nalaz ovog istraživanja, i u pregledu literature nije zastupljeno, jest činjenica da u nekim odnosima sukobi predstavljaju pozitivan ishod. Nekoliko sudionika je navelo da im sukob s partnerom koristi kao „ispušni ventil“ i da na taj način sve negativne emocije izbacuju iz sebe.

Kada je u pitanju rješavanje sukoba daleko najvažnijim se pokazao razgovor. Unatoč činjenici da je roditeljstvo autističnog djeteta povezano s porastom negativnih, a padom pozitivnih interakcija unutar partnerskog odnosa, posebice u periodima kada je prisutnost stresa jača (Hartley i sur., 2018; Goetz i sur., 2019), sudionici ovog istraživanja su upravo međusobnu interakciju kroz razgovor istaknuli kao najvažniju u rješavanju sukoba. Za većinu sudionika se potreba za razgovorom odnosila na razgovor s partnerom, no neki su ipak iskazali potrebu za razgovor s nepristranom trećom osobom (bilo stručnjakom ili obitelji/prijateljem).

Roditeljstvo autističnog djeteta povezuje se sa značajno većim rizikom od razvoda braka (Saini i sur., 2015), i iako je u ovom istraživanju više puta spomenut razvod, vrlo je malen broj sudionika pribjegao razvodu braka, što je u suprotnosti s nalazima nekih drugih istraživanja (Hartley i sur., 2010). Ono što je učestaliji slučaj kod sudionika ovog istraživanja je kratkoročno distanciranje sa svrhom „hlađenja“, razbistravanja uma, te rješavanje problema nakon što su se tenzije smirile. Razlog tomu bi mogla biti činjenica da su sudionici ovog istraživanja starije životne dobi i odrasli su u vremenu kada na ovim područjima nije bilo uobičajeno razvoditi se, već su ljudi ostajali u bračnim zajednicama neovisno o zadovoljstvu istim te pronalazili načine kako odnos učiniti funkcionalnim jer bi u suprotnom naišli na osudu društva. Dugi mogući razlog je nedostatak formalne podrške za njihovo autistično dijete, što roditelje stavlja u poziciju u kojoj oni osobno moraju djetetu osigurati svu potrebnu podršku koju iz formalnih izvora ne dobiva. Takav je teret za samohranog roditelja izrazito stresan, gotovo nemoguć za podnijeti, i čini podršku partnera ključnom za suočavanje sa svakodnevnim izazovima koje autizam pred njih postavlja. „Hlađenje“ im, s druge strane, omogućava sagledavanje situacije bistre glave, uzimajući u obzir argumente i osjećaje druge osobe te pokušaj razumijevanja i konačno pronalazak rješenja za problem zbog kojeg je izbio sukob.

Suprotno nalazima istraživanja Hartley i sur. (2011) koja izvještavaju o padu zadovoljstva unutar partnerskog odnosa roditelja djece s autizmom tijekom godina, ovo istraživanje

izvještava o boljem prihvaćanju i razumijevanju partnera te lakšem postizanju kompromisa, koje se dogodilo uslijed osobnog sazrijevanja. Potencijalno objašnjenje moglo bi biti da su sudionici ovog istraživanja najviše poteškoća imali s prihvaćanjem dijagnoze i onoga što ta dijagnoza sa sobom nosi, i ukoliko su se s time uspješno suočili u ranijim godinama ti se problemi sada ne doimaju toliko značajnima, tj. imaju manji negativan utjecaj na partnerski odnos jer predstavljaju nešto na što su se naviknuli i možda uspjeli emocionalno razdvojiti od odnosa s partnerom. Također, u skladu s izjavama sudionika, moguće je pretpostaviti da temeljem bolje poznavanja partnera mogu predvidjeti njegovu reakciju u pojedinim situacijama i upoznati su s partnerovim stavovima o pojedinim temama te će se, ukoliko one nisu nužne, truditi izbjeći situacije i teme koje mogu rezultirati negativnom interakcijom.

Međutim, ne rješavaju svi sudionici sukobe navedenim metodama. Neki su sudionici, dapače, izvijestili o nerješavanju sukoba što onda rezultira gomilanjem problema i odnosom punom negativnih emocija i nezadovoljstva, kao što mnoga već spomenuta istraživanja pokazuju (Brock i Lawrence, 2008; Buck i Neff, 2012; Hock, 2012; Löw, 2021).

5.1. Metodološka ograničenja i preporuke za daljnja istraživanja

Svako istraživanje sa sobom nosi i neka ograničenja, pa tako i ovo. Prvo što se ističe kao ograničenje, iz nekoliko razloga, su sudionici. U istraživanju su sudjelovali isključivo sudionici koji žive u jednom od dva najveća grada Hrvatske, dakle u urbanom središtu, ili u njihovoj neposrednoj blizini jer su na sudjelovanje bili pozvani preko udruga koje usluge pružaju u spomenutim gradovima. Nadalje, sudjelovali su samo sudionici koji su uključeni u rad tih udruga i ipak im je pružena određena podrška, dok osobe koje su dislocirane i kod kojih podrška u potpunosti izostaje, što onda rezultira i drugačijom obiteljskom dinamikom, nisu uključene. Osim toga, na poziv u istraživanje su se većinom odazvale žene te su one činile 71,43% ukupnog broja sudionika pa bi se moglo reći da je muška perspektiva većim dijelom zapostavljena. Ono što je potrebno uzeti u obzir je da će sudionici u svakom kvalitativnom istraživanju, usprkos osiguravanja anonimnosti u korištenju osobnih podataka, a posebice s obzirom na privatnu i intimnu tematiku ovog istraživanja, možda davati društveno poželjne odgovore. U obzir je potrebno uzeti i faktor ispitivača, koji može umanjiti objektivnost istraživanja činjenicom da njegova prisutnost i reakcija mogu biti sugestivni i, također, poticati društveno poželjne odgovore.

U budućim istraživanjima bilo bi poželjno uključiti sudionike i iz manjih gradova, koji nemaju toliko jednostavan pristup uslugama i, na kraju krajeva, nisu uključeni u rad udruga. Također,

bilo bi dobro imati jednako zastupljene sudionike oba spola i šireg raspona godina kako bismo dobili cjelokupan uvid u situaciju u kojoj se nalaze obitelji autistične djece. U svakom slučaju, vjerujem da je ovo tema koju je potrebno dalje istraživati imajući na umu ograničenja ovog istraživanja.

Bodenman (1995) postavio je teoriju dijadnog suočavanja sa stresom, u okviru koje se proučavaju i partnerski odnosi roditelja autistične djece, tj. njihovi obrasci suočavanja sa svakodnevnim i kroničnim stresom. Ono što može biti preporuka za podršku roditeljima i što se očekuje da bi moglo pomoći u rješavanju problema su treninzi za partnere u svrhu poboljšavanja suočavanja, koji kombiniraju individualno i dijadno suočavanje kako bi unaprijedili zadovoljstvo i reducirali stres unutar partnerskog odnosa (Bodenmann & Shantinath, 2004). Ovakvi treninzi mogu zaustaviti oslabljivanje odnosa i pridonijeti obiteljskoj koheziji.

6. Zaključak

Pregledom literature vidljivo je da stres igra veliku ulogu u partnerskim odnosima, a da su roditelji autistične djece pod većim rizikom od stresa zbog same prirode teškoće i zahtjeva koje ona pred roditelje postavlja. Partnerski odnosi roditelja autistične djece u istraživanjima su većinski prikazani kao manje kvalitetni te prožeti negativnim emocijama i sukobima.

Cilj ovog rada bio je prikazati povezanost stresa i sukoba u partnerskim odnosima roditelja autističnih osoba te dobiti uvid u izvore sukoba unutar odnosa te načine rješavanja nastalih sukoba. U skladu s postavljenim ciljem istraživanja, ovo istraživanje je pružilo uvid u kompleksnu situaciju u kojoj se nalaze obitelji autističnih osoba, koja je uzrokovana zahtjevima same teškoće, otežanom komunikacijom između partnera, ali i nedostatkom formalne podrške, tj, društvenim kontekstom koji nije podržavajući kada je u pitanju odrastanje autistične osobe. Uz izvore sukoba, istraživanjem su opisane i različite metode rješavanja sukoba koje sudionici koriste ili ne koriste.

Temeljem dobivenih rezultata istraživanja vidljivo je da sukobi među roditeljima uglavnom nastaju zbog izazova koje autizam postavlja pred obitelj i partnerstvo izravno, ali da ni posredni nepovoljni utjecaj ne smije biti zanemaren. Komunikacijske teškoće između partnera, koje su se istaknule kao jedan od učestalijih izvora sukoba, također se najčešće javljaju kao odgovor na izazove koje autizam donosi. Kroz izjave sudionika naglašen je nedostatak podrške te potreba za podrškom partnera, što ide u prilog Bodenmanovoj (1995) teoriji koja naglašava važnost dijadnog suočavanja sa stresom uz podršku. Vezano uz rješavanje sukoba, razgovor se istaknuo kao najvažnija metoda, a prati ga kratkoročno razdvajanje u svrhu razbistravanja glave prije nastavka interakcije s partnerom i postizanja kompromisa.

7. Popis literature

- 1) Abbeduto, L., Seltzer, M. M., Shattuck, P., Krauss, M. W., Orsmond, G., & Murphy, M. M. (2004). Psychological well-being and coping in mothers of youths with autism, Down syndrome, or fragile X syndrome. *American Journal of Mental Retardation*, 109 (3), 237-254.
- 2) Amstad, F.T., & Semmer, N.K. (2011). Spillover and crossover of work- and family-related negative emotions in couples.
- 3) Bakker, A. B., Westman, M., & van Emmerik, I. J. H. (2009). Advancements in crossover theory. *Journal of Managerial Psychology*, 24(3), 206–219.
- 4) Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
- 5) Bodenmann G, Falconier MK, Randall AK. Editorial: Dyadic Coping. *Front Psychol*. 2019 Jun 27;10:1498. PMID: 31316443; PMCID: PMC6610537.
- 6) Bodenmann, G. (1995). A systemic-transactional conceptualization of stress and coping in couples. *Swiss Journal of Psychology / Schweizerische Zeitschrift für Psychologie / Revue Suisse de Psychologie*, 54(1), 34–49.
- 7) Bodenmann, G. (2005). Dyadic coping and its significance for marital functioning. In T. Revenson, K. Kayser, & G. Bodenmann (Eds.), *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping* (pp. 33–50). American Psychological Association
- 8) Bodenmann, G., & Shantinath, S. D. (2004). The Couples Coping Enhancement Training (CCET): A new approach to prevention of marital distress based upon stress and coping*. *Family Relations*, 53(5), 477–484.
- 9) Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- 10) Brock, R. L., & Lawrence, E. (2008). A longitudinal investigation of stress spillover in marriage: does spousal support adequacy buffer the effects?. *Journal of family psychology: JFP: journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 22(1), 11–20.

- 11) Buck, A. A., & Neff, L. A. (2012). Stress spillover in early marriage: the role of self-regulatory depletion. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)*, 26(5), 698–708.
- 12) Chan, K. K. S., & Leung, D. C. K. (2020). The impact of child autistic symptoms on parental marital relationship: Parenting and co-parenting processes as mediating mechanisms. *Autism Research*, 13 (9), 1516-1526.
- 13) Dwyer, P. (2022). The Neurodiversity Approach (es): What Are They and What Do They Mean for Researchers?. *Human Development*, 66 (2), 73-92.
- 14) Džoja, L. (2019). Alati i metode prikupljanja podataka promatrano iz etičke perspektive. (Završni rad). Sveučilište u Puli. Fakultet ekonomije i turizma «Dr. Mijo Mirković».
- 15) Falconier, M. K., Nussbeck, F., Bodenmann, G., Schneider, H., & Bradbury, T. (2014). Stress From Daily Hassles in Couples: Its Effects on Intradynamic Stress, Relationship Satisfaction, and Physical and Psychological Well-Being. *Journal of Marital and Family Therapy*, 41(2), 221–235.
- 16) Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G., & Bolt, D. (2010). The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Family Psychology*, 24(4), 449–457.
- 17) Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., & Floyd, F. J. (2011). Marital satisfaction and parenting experiences of mothers and fathers of adolescents and adults with autism. *American Journal of Intellectual and Developmental Disabilities*, 116 (1), 81-95.
- 18) Hartley, S. L., Papp, L. M., Blumenstock, S. M., Floyd, F., & Goetz, G. L. (2016). The effect of daily challenges in children with autism on parents' couple problem-solving interactions. *Journal of Family Psychology*, 30 (6), 732-742.
- 19) Hock, R. M., Timm, T. M., & Ramisch, J. L. (2012). Parenting children with autism spectrum disorders: A crucible for couple relationships. *Child and Family Social Work*, 17 (4), 406-415.
- 20) Jaarsma, P., & Welin, S. (2012). Autism as a natural human variation: Reflections on the claims of the neurodiversity movement. *Health care analysis*, 20 (1), 20-30.
- 21) Jang, J., Dixon, D. R., Tarbox, J., & Granpeesheh, D. (2011). Symptom severity and challenging behaviour in children with ASD. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5 (3), 1028-1032.

- 22) Kapp, S. (2020). "Introduction," in *Autistic Community and the Neurodiversity Movement: Stories from the Frontline*, ed S. Kapp (Singapore: Springer Nature), 1–19.
- 23) Karst, J. S., & Van Hecke, A. V. (2012). Parent and family impact of autism spectrum disorders: A review and proposed model for intervention evaluation. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15 (3), 247-277.
- 24) Kirby, A. V., Baranek, G. T., & Fox, L. (2016). Longitudinal Predictors of Outcomes for Adults With Autism Spectrum Disorder. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, 36(2), 55–64.
- 25) Kosić, R., Duraković Tatić, A., Petrić, D. i Kosec, T. (2021). Utjecaj poremećaja iz spektra autizma na obitelj. *Medicina Fluminensis*, 57 (2), 139-149.
- 26) Leadbitter, K., Buckle, K. L., Ellis, C., i Dekker, M. (2021). Autistic self-advocacy and the neurodiversity movement: Implications for autism early intervention research and practice. *Frontiers in Psychology*, 782.
- 27) Levy, A., & Perry, A. (2011). Outcomes in adolescents and adults with autism: A review of the literature. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 5, 1271-1282.
- 28) Löw, A. (2021). Partner supportive dyadic coping and relationship stability among parents of children with autism spectrum disorder. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 57 (2), 59-72.
- 29) Löw, A., Vrankić Pavon, M. i Wagner Jakab, A. (2022). Couple interactions and relationship satisfaction in parents of children with Autism Spectrum Disorder. *Life Span and Disability XXV*, 2 (2022), 245-271
- 30) Martinez-Pedraza, F. D. L. (2012). Parental well-being within the marital subsystem: A study of mother-father dyads raising young children with Autism (Graduate Master's Theses). University of Massachusetts, Boston..
- 31) McGrew, J. H., & Keys, M. L. (2014). Caregiver stress during the first year after diagnosis of an autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8 (10), 1373-1385.
- 32) McStay, R. L., Trembath, D., & Dissanayake, C. (2014). Stress and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder: Parent gender and the double ABCX model. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44 (12), 3101-3118.

- 33) Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006). Etički kodeks odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju.
- 34) Pellicano, E., i den Houting, J. (2021). Annual Research Review: Shifting from 'normal science' to neurodiversity in autism science. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63 (4), 381-396.
- 35) Randall, A. K., & Bodenmann, G. (2017). Stress and its associations with relationship satisfaction. *Current opinion in psychology*, 13, 96–106.
- 36) Rusu PP, Hilpert P, Beach SRH, Turliuc MN, Bodenmann G. Dyadic coping mediates the association of sanctification with marital satisfaction and well-being. *Journal of Family Psychology*. 2015; 29(6):843–9.
- 37) Rusu PP, Nussbeck FW, Leuchtmann L, Bodenmann G (2020) Stress, dyadic coping, and relationship satisfaction: A longitudinal study disentangling timely stable from yearly fluctuations. *PLoS ONE* 15(4): e0231133.
- 38) Saini, M., Stoddart, K. P., Gibson, M., Morris, R., Barrett, D., Muskat, B., Nicholas, D., Rampton, G., & Zwaigenbaum, L. (2015). Couple relationships among parents of children and adolescents with autism spectrum disorder: Finding from a scoping review of the literature. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 17, 142-157.
- 39) Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., Netto, J., & Falkmer, T. (2017). Factors associated with negative co-parenting experiences in families of a child with autism spectrum disorder. *Developmental Neurorehabilitation*, 20 (2), 83-91.
- 40) Taylor, J. L., & Seltzer, M. M. (2011). Employment and postsecondary educational activities for young adults with autism spectrum disorders during the transition to adulthood. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41, 566-574.
- 41) Tkalac Verčič, A., Sinčić Ćorić, D. i Pološki Vokić, N. (2010). Priručnik za metodologiju istraživačkog rada. MEP.
- 42) Westman, M. (2001). Stress and Strain Crossover. *Human Relations*, 54(6), 717–751.